

Alle culturele activiteiten zomer 2016

Drenthe

Tom de Ket
Het Pauperparadijs

Into Nature
art
expedition

**Richard III
IN DIEVER**
Gijs Scholten
van Aschat
vertelt

**Jonge
designers** in
gevangenis
Veenhuizen

Drenthe

Theaterspektakel over armoedzaaiers

HET VERGETEN PAUPER PARADIJS

In de bestseller *Het pauperparadijs* beschrijft journalist Suzanna Jansen aan de hand van haar eigen familiegeschiedenis anderhalve eeuw Nederlandse armoede. Het boek vormt de basis voor een grootschalig theaterspektakel dat Tom de Ket (De Verleiders) samen met Jansen maakt in Veenhuizen.

TEKST ERIC KORSTEN FOTO'S JANITA SASSEN

Toen De Ket een paar jaar geleden het boek *Het pauperparadijs* in handen gedrukt kreeg en het in een ademteug uitlas, wist hij twee dingen heel zeker: 'Het gaat hier om een realiteit die anderhalve eeuw is verdonkeremaand en de Canon van de Nederlandse Geschiedenis niet eens heeft gehaald, schandelijk!'. En: 'Dit is theater!'

Disciplineren en bestraffing

Rond 1820 werden in het Drentse Veenhuizen en omstreken complete gestichtsdorpen uit het veen getrokken, zogeheten vrije- en dwangkolonies. Lees: heropvoedingskampen. Pas in de jaren negentig van de vorige eeuw werd het experiment opgedoekt. Meer dan honderdduizend mensen hebben in de pauperkoloniën gebivakkeerd. Ex-premier Ruud Lubbers, nieuwslezer Philip Freriks en ook D66-politicus Alexander Pechtold: net als nóg een miljoen Nederlanders stammen zij af van sloebers die de negentiende-eeuwse armenkolonies rond Veenhuizen bewoonden. Dat was omstreeks 1800 onontgonnen gebleven gebied waar twintig jaar later opeens complete arbeidersinrichtingen 'ter disciplineren en bestraffing' uit de drassige veengrond werden gestampt. Het zijn een soort koloniale nederzettingen, vestingen die door een speciaal daartoe gegraven Kolo-nievaart toegankelijk werden. Niettemin bleef de ligging van dit deel van Drenthe volstrekt afgelegen. 'Ik heb me verbaasd dat ik er als goed geïnformeerd burger nooit iets over gehoord had,' zegt theatermaker Tom de Ket op licht aangedane toon. 'Op tien minuten fietsen van mijn geboorteplaats Assen heeft een compleet kamp bestaan – en wij wisten het niet.'

Utopistische organisatie

In Veenhuizen en omstreken konden tot de bedelstaf veroordeelde armoedzaaiers vrijelijk onderdak krijgen. Wezen, landlopers, complete stadsgezinnen werden daar met tucht en orde opgevoed tot nuttige, keurige burgers. Dat was althans het nobele plan van de oprichter van de Maatschappij van Weldadigheid, generaal en latere minister van Koloniën, Johannes van den Bosch. Zijn utopistische organisatie voor armoedebestrijding had ten doel kansarmen te helpen door ze onder begeleiding een bestaan op te laten bouwen als boer in de vervening. Zijn idee werd bekostigd met opbrengsten uit de koloniën en uit besparingen op stedelijke crisiscentra voor armenopvang, want die konden immers dicht. En dat waren er heel wat, want na de Franse tijd verkeerde Nederland, nog verenigd met het toen al wel sterk geïndustrialiseerde België, in een diepgewortelde misère. Door Van den Bosch' maatschappij werden steden veiliger, terwijl paupers een beter bestaan in de schoot geworpen kregen. Nu heet dat een win-win-situatie. Maar het was ook een experiment. Het bestaan in de gestichtsdorpen was bepaald geen pretje. Goed, je kreeg gratis onderdak in ruil voor noeste arbeid, maar je ging dan wel gebukt onder een ruw en bars regime en moest zien te overleven tussen de vreselijkste ziektes die er ongenadig huishielden. Potentiële kweekplaatsen van ontucht waren het ook, waar straatarme bewoners uiteindelijk op een hoop werden geveegd >

TOM DE KET

Werkte bij Theatergroep Hollandia, het Ro Theater, het Zuidelijk Toneel en het Noord Nederlands Toneel. Hij verwierf bekendheid met het cabaretduo Van Houts en De Ket. In 2011 startte hij met Van Houts en theaterproducent Inge Bos De Verleiders om toneel te maken over de zakelijke moraal en financiële hygiëne in Nederland, met hits als *De Vastgoedfraude* en *Door de bank genomen*. De Ket maakte ook muziektheaterspektakels op locatie zoals *De Drentse Blues Opera* bij de PeerGroup, *O die zee* in Zeeland en *Voor eeuwig* voor het Noord Nederlands Toneel. De Ket schreef het script voor *Het Pauperparadijs* en regisseert.

Linksboven: Decorontwerper Michiel Voet en regisseur Tom de Ket buigen zich in de werkplaats over de kerk van Norg. Rechtsmidden: De Ket en Voet bekijken Voets laatste ontwerp aanpassingen. Onder: Decorbouwers aan het werk in de Amsterdamse Jordaan.

met landlopers en criminelen. Daarbij verloren de meesten er hun vermogen tot zelfstandigheid, afhankelijk als ze gaandeweg gemaakt werden, en waren dus later niet meer in staat zich in de buitenwereld staande te houden. Als het al lukte om legaal aan het kamp te ontsnappen. Van den Bosch' goedbedoelde project bleek al snel een fuik: wie eenmaal in de Kolonie zat, kwam er vrijwel nooit meer uit. Bewoners bleken voor altijd gebrandmerkt.

Rijdende decorstukken

De groot gemonteerde muziektheatervoorstelling *Het Pauperparadijs* speelt zich af op de binnenplaats van het Nationale Gevangenis-museum in Veenhuizen. 'De geschiedenis van de Maatschappij van Weldadigheid ademt een megalomane en utopische sfeer. Dat zie je ook terug in de vormgeving. We spelen met schaal. Je ziet gigantische rijdende decorstukken zoals een spreekgestoelte van zeven meter hoog, een dwarsdoorsnede van het Derde Gesticht, een rijdend korenveld en grote verplaatsbare decors zoals de Amsterdamse Jordaan die in miniatuur is nagebouwd', zet De Ket uiteen. Het Gevangenis-museum is gehuisvest in het oude, nu geheel gerestaureerde Tweede Gesticht uit 1823. 'Die binnenplaats is zo groot als een voetbalveld. Er is plaats voor duizend bezoekers. Die plek herbergt de geschiedenis van de Maatschappij. Je hoort er als het ware de muren grommen, de daken piepen en knarsen. De architectuur doet daardoor vanzelf mee, eist onzegbaar de hoofdrol voor zich op. Denk aan al het leed dat er opgeborgen ligt... Het is daarmee ook een postuum eerbewijs aan al die slachtoffers van hooggestemde idealen.'

Wrang steekspel

Het verhaal over arm en rijk concentreert zich op de lotgevallen van Teunis en Cato. Tom de Ket: 'Anders dan in het boek is Teunis een weeskind. Op een nacht wordt hij, na wat we nu een razzia zouden noemen, uit het weeshuis in Amsterdam gehaald en in een beurtschip over de Zuiderzee en vervolgens in een gammele trekschuit naar Veenhuizen gebracht. Onderweg sterft zijn broertje.' In de koloniën stapt hij in het huwelijksbootje met de straatarme bewakersdochter Cato, die daar ook al als kind terecht was >

**'OP TIEN
MINUTEN FIETSEN
VAN MIJN
GEBORTEPLAATS
ASSEN HEEFT
EEN COMPLEET
KAMP BESTAAN
EN WIJ WISTEN
HET NIET'**

'DIT GAAT OVER DE MAAKBAARHEID VAN DE SAMENLEVING'

gekomen. Als protestantse huwde zij daarmee willens en wetens een man van katholieken huize. Dat was toen op z'n zachtst gezegd ongebruikelijk, want ver beneden haar stand. Je wist dat je jezelf dan welgemoed in armoede stortte, omringd als je er was door hervormden, die overal in het diepgelovige Drenthe de dienst uitmaakten. Teunis legt zich ten langen leste neer bij hun lot, maar Cato wint aan innerlijke kracht. Totdat ze uiteindelijk uit elkaar groeien. De Ket: 'Het komt dan tot een dramatisch einde tussen die twee.'

Muziek van singer-songwriter en actrice Lavalu begeleidt een ensemble van dertig spelers en bewegers en acht topacteurs, onder wie Paul R. Kooij en Dragan Bakema. De Ket: 'Er zijn drie verhaallijnen. Die van Cato en Teunis, van Johannes van den Bosch en dan is er nog een verteller die het verhaal probeert te duiden. Van den Bosch bemoeit zich steeds meer met de interpretatie van de verteller en geeft commentaar op deze tijd.'

Maakbaarheid

Anno 1854 vond in het naburige Groningen, dertig jaar na de opening van het eerste dwanggesticht, voor het eerst een 'Armencongres' plaats. Onder het genot van een glas wijn en copieuze maaltijden waren de zelfgenoegzame conclusies van de verzamelde welgestelden zo klaar als een klontje: Armoede ontstond door een gebrek aan matigheid in sterke drank, onvoorzichtigheid bij het aangaan van huwelijken, gebrek aan spaarzaamheid en, als klap op de vuurpijl, door gebrek aan werk. 'Armoede was van god gegeven', zegt De Ket. 'Zo luidde in de negentiende eeuw het onwrikbare oordeel.' Het congres speelde zich af aan de vooravond van de politieke val van Van den Bosch. Toen hij verplicht werd de kosten van zijn departement en dus van zijn Maatschappij openbaar te maken trad hij af. 'Eigen schuld, dikke bult', daar komt de destijds geventileerde neoliberale opvatting op neer. Daarmee zitten we volgens De Ket midden in actuele maatschappelijke discussies over mensbeeld, filosofie, schuld en schuldsanering. 'Dit gaat over de maakbaarheid van de samenleving. Het politiek-filosofische debat van nu verloopt soms net als toen: lukt het je niet het hoofd boven water te houden, dan is dat een eigen keuze, je eigen schuld. Het duo pech en toeval doet niet meer mee. In onze zogeheten participatiemaatschappij ben je verantwoordelijk voor je eigen geluk, dat je daarmee dus zelf organiseert. Onlangs vertelde een gevangenisdirecteur mij dat de vanouds bekende samenstelling van gedetineerden de laatste jaren is veranderd. Vroeger bestond die uit mensen van 'bad' en 'mad'. Nu zijn ze vooral 'sad'. Net als vroeger: het sociale kapitaal wordt verkwan-seld. Wat we met de verzorgingsstaat hebben opgebouwd wordt nu alweer ontmanteld. Neem de asielzoekerscentra. Als we niet goed opletten worden dat onze nieuwe dwanggestichten.' ●

Het Pauperparadijs is te zien van 15 juni tot en met 7 augustus 2016 op de binnenplaats van het Gevangensmuseum in Veenhuizen. Rond de voorstelling is een uitgebreid randprogramma met discussies en lezingen. www.hetpauperparadijs.nl

SUZANNA JANSEN

Op zoek naar feiten over haar familie stuit Suzanna Jansen op een vergeten deel van de Nederlandse geschiedenis: een uniek heropvoedingsexperiment in de Drentse nederzetting Veenhuizen. In een betrokken, beeldende stijl volgt ze vijf generaties van haar familie langs sporen van beschavingspogingen. Jansen werkte als correspondent in Moskou en schreef onder meer voor *NRC Handelsblad*, *Trouw* en *Opzij*. Van *Het pauperparadijs* (2008) zijn al meer dan 250.000 exemplaren verkocht. Jansen is dramaturg van het theaterspektakel.